د اطلاعاتو او فرهنګ وزارت
د پکتیکا در مسیر تاریخ سیمینار

پکتیکا او پکتیکا وال
- نالوستې حقایق اوهیرې کارنامې یې

داکتر امیرمحمد منصوري، ۱۵جوزا، ۱۳۹۶ هش، کابل

د موضوعاتو فهرست

خلاصه 2

پکتیکا او پکیتکا وال - نالوستی حقایق او هیری کارنامی یې 3

مقدمه 3

د پکتیکا او پکتیکا والو په اړه 3

سیمې ولسونه او تاریخ یې 4

د پکتیکا مشاهیر، مفاخر او تاریخی اماکن 6

د پکتیکا والو نالوستي خو په یادونو کې ژوندۍ کارنامې او قربانۍ 7

د آزادي په جګړه کې 7

پکتیکا وال او د سرحد ساتنه: د دولت په ځای د ولس ذمه واري! 7

د شورویانو د تهاجم په دوره کې 8

د کشمیر په آزادي کې د پکتیکا والو قرباني 9

مشرقي پاکستان (بنګله دیش) کې د پکتیکاوالوځوانانو قتل عام 9

له پکتیکا میشتو ولسونو ځخه د وخت د حاکمانو ځینی خاطری 10

نتیجه او سپارښتنې 10

پکتیکا او پکیتکا وال- نالوستي حقایق اوهیرې کارنامې یې

داکتر امیرمحمد منصوري، ۱۵جوزا، ۱۳۹۶ هش، کابل

خلاصه

دغه لیکنه د اوسنۍ پکتیکا په جغرافیی کې د میشتو ولسونو د یو شمیر داسې تاریخي کارنامو یادونه ده چې ډیری یې د تاریخ په پاڼو کې ثبت شوی نه خو په یادونو کې لا ژوندۍ دي. لیکنه تر ډیره حده د یوشمیر محدودو پیښو او حقایقو بیان دی چې په اوله ، دوهمه او یا دریمه خوله له هغه چا څخه چې د پیښو شاهد وو اوریدل شوی او را نقل شویدی. یو شمیر نور یې بیا د معتبرو اسنادو او ځانی مشاهدی له مخی لیکل شویدی. دا چی دغه ټولګه یوازی د لیکونکی تر ځاني تجربې او حلقو پورې محدوده ده، نو د ولس او مربوطه جغرافیی د ټولو نا لیکل شویو کارنامو او پیښو یوازی یوه نمونه بلل کیدای شی. له دغو ټولو سره بیا هم هیله کیږی چې دغه لیکنه به نورو څیړنو او زورو لیدنو ته لار هواره او ځوان لیکونکی او څیړونکی به دغه کار ته وهڅوی.

لکه چې ښکاری د پکتیکا میشتو ولسونو د جغرافیوی موقیعیت، تاریخ، او یا هم دواړو له مقتضیاتو سره سم په ډیرو ناغوښتل شویو معضلو کې په ارادي یا هم غیر ارادی توګه برخه لرلی وه او تر ډیره حده یې لویې کارنامی کړی. ډیری له دغو سر ښندنو څخه کیدای شی د هیواد د بین الدولی معاملو لپاره، په خاصه د ګاونډیو هیوادونو سره، د معتبرو تاریخی پیښو په توګه ثبت شی او د هیواد د منافعو لپاره د شواهدو په توګه ګټه ځینی واخستل شی او یا لږ تر تره له نورو (همسایه ګانو) سره د معاملی لپاره د هیواد او پکتیکا والو په ګټه وکارولی شی.

دلیکنی مهمه نتیجه له ماضی څخه د عبرت اخیستنه ده چې باید د سبا لپاره په یاد وی. بله دا چې د پکتیکا والو د قربانیو حق پر ځای شی. دا هم مهمه ده چې دغه حقایق د تاریخ په پاڼو کې د ثبتیدلو له لاری په بین الدولی معاملاتو کې د معتبروشواهدو په توګه د هیواد او هیوادوالو په ګټه و کارول شی. د ستونځو د حل لپاره د هغوی واقعی او علمی تحلیل هم یوه لزومه ده چی د پکتیکا والو د ستونځو په حل کې مرسته کولای شی.

پکتیکا او پکیتکا وال - نالوستی حقایق اوهیری کارنامی یې

مقدمه

د هیواد ولسونو او مختلفو اقشارو په محلی او ملی سطحه د هیواد په ډیرو تاریخی پیښو او کارنامو کې یو ځایی او یا هم انفرادی توګه خپل مسؤلیت تر سره کړی او د قربانینو لـه لاری یې د دین، وطن او ولس حق ادا کړی وی. د پکتیکا په موجوده جغرافیه کې میشتو ولسونو هم دغه کار په پوره امانتداری سره تر سره کړی دی. استعماری قوتونو او له استعمار څخه د را پاته ناخوالو یوه ستونځه هم دا ده چې هغه ولسونه چې د استعمارچیانو لـه خوا د نقشـی پر مخ د خط ایستلو په وسیله سره جدا کړي نو ستونځې یې اوږمهاله او کله ډیرې پیچلې هم وي. د پکتیکا سیمه او ولس لـه پاکستان سره د ډیورند د پـه لاس ایستل شوې کرښې پـه اوږدو کې تقریباً ۳۰۰ کیلو متره اوږ سرحد لري.دغه اوږد سرحد چې هیڅکله هم منل شوی نه او د عمل جامه یې نده لرلی، نو د ولسونو لپاره یې د ستونځو تر څنګ یو شمیر ګټور فرصتونه هم لرلی دی.

د اداري واحد په توګه د پکتیکا ولایت اوږده سابقه نلري اما د وخت حاکمانو ته یې تل اهمیت درلودلی وو. د ولایت په حیث تر تشکیل مخکې دورو کې د اداري واحدونو په حیث د دوو لویو ولسوالیو (کټواز او اورګون) او د یوې حاکۍ (ګومل) منظوري د دغې سیمې د ستراتیژیک اهمیت ښکارندویي کوي چې لږ تر لږه مرکزي حکومت یې اهمیت درک کړی وو. سره لدې چې د موجوده پکتیکا ولایت نیمه برخه د غزني د ولایت او بله برخه یې د پکتیا د ولایت مربوطی وی، اما پکی میشت ولسونه دومره سره ګډ او نژدی وو چې په اداری واحدونو کې ویشلو نشو سره جلا کولای- ګډې لارې، ګډ مهارجتونه، یو شان معشیت، ګډې ګټې، ګډی ستونځی، مختلط منطقوي جوړښت، نژدې روابط، تر یوه حده ګډه ګومل، اونور یې داسې طبعي ځانګړتیاوې دی چې تر اداري واحد یې د نژدیوالي اغیز او رول ډیر زیات دی.

دغه سیمه د تاریخ په اوږدو کې ، د دوښمن د تیریو، پر دوښمن د غلبو، د دوښمن د مکر او تیر ایستنې پالیسیو شاهده ده. د دغې سیمې ولسونو د پخواني برم څخه را پا ته غرور په وجه کله کله د انګریزانو په لاس د لوی ایستل شوې خط وجود هیر کړی وي او د دین د دفاع او اسلامي خاورې د دفاع لپاره یې د دوښمن له دوښمن سره هم ډغرې وهلې دي.

په لاندې پانو کې د پکتیکا د سیمې او د پکتیکا والو په یو شمیر داسې کارنامو غږیږو چې سره لدې چې د یوه قوم د قربانینو ښې نمونی دی او باید ور باندی وویاړل شی اما تر ډیره د تاریخ له پانو پاته، نالوستي حقایق او هیرې کارنامې بلل کیږي. له دغه ځایه څخه دا چې د سیمې او ولسونو دغه ډول کارنامې او قربانۍ په یادونو کې لا ژوندۍ دي نو لازمه ده د تاریخي حقایقو په حیث معرفي شي او د محلي او ملي امتیازاتو لپاره وکارول شي او لږ تر لږه د عبرت ، ویاړ او اهمیت له اړخه کار ځینې واخستل شي.

د دغې لیکنې اساسي هدف د پکتیکا او پکتیکا والو د ښې پېژندنې لپاره معلومات نشرول دي. هیله کیږی چې د سیمې او ولسونو د قربانیو مؤثق معلومات به په محلی او ملی سطحه د خیر او ګټی رسونی لپاره وکارول شی. هیله کیږی چې د دې لیکنې منځپانګه به نور محققین هم زورو ځیرنو ته و هڅوی او پدې هکله به نوری لیکنی هم وشی.

د پکتیکا او پکتیکا والو په اړه[1]

د پکتیکا ولایت د هیواد په جنوب ختیځ کې پروت دی. د سیمې د لویې برخې ارضي میلان یې له شمال څخه د جنوب خواته دی. د ولایت ختیځه نیمه خوا په طبعي ځنګلونو پټو غرونو پوښلې، خو لویدیځه نیمه خوا یې (د کټواز سیمه) بیا د غرونو د سلسلو تر منځ یوه هواره سیمه ده چې په شمالي سرکې تنګ مرتفعات او جنوبي خوا یې پراخه هواره سیمه جوړوي. د غرونو دوه لوړې څوکې ، چې دواړه یې په یوه نوم "د غومبر خولی" په نوم یادیږي یو بل ته مخامخ، یوه د سروضې او بله د اومنې په ولسوالیو کې واقع دي، چې جګوالی یې تر 3300 متره زیات دی. د پکتیکا، ګومل، اورګون او د کټواز د نومونو څرک د تاریخ په اوږدو کې حتی د ریګویدا تر سرودونو پورې رسیږي، چې دا څرګندوي چې دغه سیمې به د زړو اریایانو د موسمي اوسیدو مېلې، څرځایونه او د مهاجرتونو لارې وې.

[1] د دغې لیکنې لومړی برخه د «منصوری امیر محمد (۱۳۹۲ هش) کال د «پکتیکا – په کندوالو کی خزانی او که کندواله شوی خزانی» له مضمون څخه را اخیستل شوی ده.

سیمي ولسونه او تاریخ یې

د «برمل، زرمل ، فرمل او گومل» د یوه ولسي کیسه ایز روایت له مخې، لومړي درې ورونه او یوه یې خور وه، چې هر یو یې د زرمل (اوسنی زرمت)، فرمل (اوسنی اورگون)، برمل او گومل په سیمو کې میشت شوی وو او له دغه ځایه دغه سیمې په دغو نومونو شهرت لري. د پکتیکا په سیمه کې مختلف قومونه، لکه گیانخیل، وزیر، ځدراڼ، سلیمانخې، سیدان، پیرکوتیی، دیگان، اندړ، فورمولي او نور میشت دي چې لویې قبیلې یې خروټي او سلیمانخیل دي. داسې ښکاري چې اکثریت دغه قبیلې چې کله له خپل اصلي ټاټوبي، یعنې د غور له سیمې، څخه را کوچیدلي وو نو کوچیانی ژوند یې درلود چې د و خت په تیریدو سره د پکتیکا په سیمه کې داسې میشت شوي چې د ولایت په ختیځه غرنی برخه کې خروټي او نور قامونه او په لویدیځه هواره سیمه کې یې د سلیمانخیلو قامونه میشت شوي دي.

د گومل د نوم او جغرافیې څرک په مختلفو تاریخي روایاتو کې ترلري لیدل کیږي. په ریگویدی سرودونو[2] کې د "گوماتی" د سند په غاړه د اریایي قبیلو تر منځ د جگړې یادونه شوې او د محققینو په نظردغه د گوماتي سند همدغه د گومل د سند تاریخي نوم دی. د گومل دره د تاریخ په اوږدو کې د «خراسان» (د اوسني افغانستان جنوبي، مرکزی برخې او هلمند د سند حوزه) او «دمان» (د اټک د سند حوزه) تر منځ د تلو راتلو لاره وه چې لا تر اوسه هم د موسمي کوچیانو د کډو مسیر دی. د «دمان» او «خراسان» نومونه لا تر اوسه هم د سیمې د کوچیانو په خولو کې دی او په همدغه پورته یاد شویو سیمو باندې یې اطلاق کیږي. وایي چې د سلطان محمود غزنوی لښکرې هم د گومل د درې له لارې هند ته تلې او راتلې. لکه چې په یوه تاریخي لنډۍ کې یې داسې یادونه راغلې ده:

که د خانو لښکرې راغلې زه به گومل ته د خپل یار دیدن ته ځمه

ملک خانو چې اصلي نوم یې خان محمد وو، د سلطان محمود غزنوي په لښکرو کې د غلجیو د یوه لښکر مشر وو او د خپلې میړانې له لارې یې داسې شهرت موندلی وو چه پیغلو به په لنډیو کې یاداوه[3].

د گومل نوم په ډېرو متلونو او ولسي کیسو کې هم یاد شوی دی، مثلاً دا متل چې " اوبه د ژوب نوم د گومل" د دې حقیقت بیانوونکۍ دی چې گومل په تاریخ کې هم د سیمې له ډېرو مشهورو نومونو څخه وو. همدا راز دا متل چې " که گومل وچه ده خو دود یې روان دی" د دې سیمې د جامع او منل شویو عنعناتو د قوت ښکارندوی دی. دا متل چې "تر وزلی ورور پرې اینبی گومل ښه ده" هم مختلف تعبیرونه لري. او پدې متل کې چې "د مړی پور له گوملی ده" هم د دې سیمې د یو ډول ځانگړو عنعناتو رازونه پټ دی. بالاخره دا متل چې " مړ یې تورانۍ کړ په گومل یې کډې ځې، خدایه زور غواړی بدی" دا بیانوی چې که گومل د برمنو، سوبمنو لار او یو طبعی مسیر وه خو د بی مرکزه ټولنو د ناسالمو رواجونو له لاسه د غمجنو کډو لار هم وه.

د گومل دره تر ډېره پورې په طبعي ونو نیمه پوښلي غرونو، چې په ځینو سیمو کې گڼ او نور یې بیا ډېر یوه دوی دی، تشکیلوی. خاوره یې ډېره حاصل خیزه او هوا یې د باغونو او میوه دارو ونو لپاره ډېره مناسبه اوښه ده.

د اورگون نوم او سیمه هم یواوږد تاریخ لري، چې یادونه یې د ریگویدا تر سرودونو را وروسته په اوومه میلادي پیړی کې د چینایي زایر او سیاح "هیون تسانگ" په یاداښتونو کې هم راغلې دی. هیون تسانگ، چې زموږ د هیواد ډیری سیمې یې د بودایي معابدواو بودایي دین د مراکزو او دیني زده کړو د تر لاسه کولو لپاره لیدلي وې، د اورگون د سیمې یادونه یې هم پخپلو یاداښتونو کې راوړې ده. هیون تسانگ په خپلو یاداښتونو کې د «اوه رگونه» نوم یاد کړی دی او غالباً به د اوسني اورگون په سیمه کې کوم بودایي معبد او مرکز موجود وو چې نوموړی سیاح ور څخه لیدنه کړې وی.

د اورگون د نوم په هکله یو شمیر روایات موجود دی چې نورو ژورو څیړنو او مباحثو ته ضرورت لری. ځینې وایي چې د اورگون نوم د "هر گوند" له کلیمې سره اړیکه لري او دا ځکه چې مختلفي طایفي پکې اوسیږي. داسې ښکاري لکه چه د اورگون کلمه د " اوه رگونو"د کلمې اړول شوی شکل وي ، چې معنی یې (اوه) (رگونه) دي. د اوبو د «رگ» اصطلاح اوس هم معموله ده او تر مځکه لاندی د اوبو د سیر، تگلاری یا چینل معنی لری. ویل کیږي چې دا سیمه تر مځکې لاندې د سطحي اوبو غني منابع لري او داسې ښکاري لکه چې له اوو خواوو به د غرونو لاندی اوبه دلته سره را ټولیږی، د «اوو» «رگونو» چې بیا به «اورگون» شوی وی، په نامه یې شهرت موندلی وی.

---

[2] کهزاد احمد علی (۱۳۴۶ هش) افغانستان در پرتو تاریخ - مجموعه مقالات تاریخی رادیو افغانستان.

[3] . (رفیع حبیب الله (۱۳۸۶ هش) . د « کتابونه دریابونه » کتاب په حواله.

د کټواز د نوم څرک په ليکلو اثارو کې لږ تر لږه تر لسمی ميلادی پيړی پوری ليدل شوی دی. منهاج الدين سراج جوزجانی په خپل مشهور کتاب طبقات ناصری[4] کې د «کته واز» دسيمی نوم اخلی او دهغی سيمې د دوو پهلوانانو نومونه يادوی چې د سلطان علاو الدين غوری په لښکر کې يې دغزنی د ښار د نيولو په وخت کې مهم رول درلودلی وو[5]. د کټواز سيمې جغرافيوي جوړښت او نوم ته په کتو سره داسې ښکاري چې د «کټواز» د نوم اصل به له دوو سوچه پښتو کلمو څخه را منځته شوی وی يعنی «کښته خواته فراخه شوی سيمه». د کټواز سيمه هوارې برخې لري چې د ختيځ او لويديځ لخوا د غرونو د لړيو تر منځ پرتې دي، چې دغه ډول ارضي جوړښت يې د دې سبب شوی چې ترمځکی لاندی د اوبو ښې زيرمې و لري. د کټواز په سيمه کې د نفتو زيرمې کشف شوې وې چې په ۱۳۵۰سمې لسيزې کې يې کومې فرانسوي کمپنۍ ته د استخراج قرارداد ورکړل شوی وو، عملي نه شو او د شورويانو غوبل هر څه سره ګډ وډ کړل.

د پکتيکا د ولايت مرکز ښرنې په سيمه کې د پټني د غونډۍ په نوم د بودايي دورې يو معبد ته ورته غونډۍ موجوده ده ، سره لدی چې د معبد کوم اثارپکی ندي پاته، خو د جوړښت او شکل له مخې ښکاري چې د ګرديز په سيمه کې د بالاحصار د غونډی په شان به د زنبيلشاهانو له دورې سره اړيکې لري. ځينې ولسي روايتونه هم د دی خبری اشاری کوی چه دغه غونډۍ به يو بودايي معبد وو. دغی سيمې ته نژدی د متاخان په سيمه کې دې ته ورته دوه نوری غونډۍ شته چې د ولسی رواياتو په حواله د زمبورکشا هانو په دوری پوری اړه لري. ولسي روايتونه وايی چې د هغه وخت درې خوندې وې چې هرې يوې يې په دغو غونډيو باندې خپل محل جوړ کړی او په سيمه يې فرمان روايي کوله. دې ته ورته يوه بله غونډی د يوسف خيلو په سيمه کې هم وه چې غالباً به د دغو دريو غونډيو غوندی اهدافو لپاره او يا د بودايی معبد لپاره کاريدلې وه. له بده مرغه چې ياده شوې غونډی شپږ اووه کاله مخکی، ظاهراً د آمينتی ملحوظاتو له مخې، له مځکی سره داسی هواره شوه چې سره لدی چې د زمانی ترخو يې مقاوت نه وو مات کړی، خو د بی رحمه عسکری بلدوزرو په غوغا کې يې چا د ژړا آواز هم وا نه وريده.

د پکتيکا د سيمې په زړه پورې طبعي ښکلا او ښايسته پاکه هوا او اوبه يې د ډيرو لپاره د ژوند يو ارمان بلل شوی، لکه چې په يوه نيمه منظوم محلی متل کې وايی: يوه مې دی **سره وزه** وای او نو ر مې **هيڅ څه** نه وای، خو چې کور مې په **سروضه** وای!

د پکتيکا ولايت درې مهمې سرحدي لارې (د وازيخوا له لارې له کويټې سره، د سروبي له لارې له وانه او ديره اسماعيل خان سره او د اورګون له لارې له ميرانشا او پيښور سره) لری چې ګمرکی عايدات يې يو وخت د ولايت ټول مصارف پوره کول او د هيواد د ملی عايداتو لپاره يو مهم عايداتی مدرک کيدای شی. له بده مرغه پدی اخيره لسيزه کې يې لا تر اوسه هم د تنظيمولو لپاره کومه اراده هم نه ښکاری او داسی ښکاری چې مرکزی حاکمان خو لا ور باندی خبر هم نه دی. برسيره پردې د مرکزي اسيا او هند د بحر (د کراچی له لاری) تر منځ تر ټولولنډه ترانزيتی لاره هم په افغانستان کې د پکتيکا له لارې څخه شميرل کيږی.

د پکتيکا د ولس په ډيرو ناخوالو برسيره، د سيمې د طبعي زيرمو او خدای ج ور کړي نعمت په نسبت د اوسيدونکو بيرحمانه چلند د ولس د بدبختيو يو مهم عامل دی چې د راتلونکی نسل لپاره د يو بد مرغه خطر د زنګ آواز ځينی اوريدل کيږی. د سيمې د بی مثله ښکلو طبعی ځنګلونو ونې په بيرحانه ډول له منځه وړل کيږی. د سيمې د غرونوارتفاعات داسی دی چې د هند د سمندر مرطوب تاوده بادونه ور سره لګيږی او د الله ج په حکمت سره د طبعی ځنګلونو د را شنه کيدو سبب شوی دی. په دغو ځنګلونو کې يو شمير داسی ونی لکه منځی او شنی پيداکيدی چې د کيفيت نمونه يې د نړی پر بل هيڅ ځای کې نه ښکاری. له بده مرغه دغه ځنګلونه د ولس د لوږی، بی روزګاری او تر ډيره حده د نا آګاهی/ناخبرۍ له امله پاک خواپاکی جارو شول او تقريباً دغه ډول ونې پکې ختمې شوي دي. داسې ښکاري چې اقليم هم له خلکو سره دوښمني را اخيستي وي او يا به يې له خلکو څخه د دوی د بې رحمۍ د غچ اخيستنی اراده کړې وي، چې دغه ډول ونې نورې نه شنې کيږي او که شنې هم شي، نو د پالنې او ساتنې غم او نيت يې له چا سره نشته.

بله لويه بدمرغی د مځکی لاندی اوبو څخه بيرحمانه او غير اقتصادی ګټه اخيستنه ده. په ټوله ، خو په خاصه د کټواز او سروبی په سيمو کې، له درې څلور لسيزو را هيسې د زورو څاګانو کيندل او د هغو له اوبو څخه د کروندې لپاره ګټه اخيستنه شروع شوی ده. سره لدې چې ولسونه اوبه د زړه په وينو د مځکې له تل څخه را باسی او کروندې

---

[4] دری (د يوولسم ټولګی درسی کتاب) د طبقت ناصری د منهاج الدين سراج جوزجانی په حواله.
[5] د نوموړی پيښی تفصيل لاندی ولولی.

وربانديږ خړوبوي، خو محصولات يې بيا تر مصارفو کم وي. يوه وجه يې له منابعو څخه غير فني ګټه اخيستنه ده ، خو بل دليل يې د محصولاتو لپاره د بازار نشتوالی دی. عمده زراعتی محصولات يې وچې او شنې ميوې دي؛ لکه زنغوزی، انګور، هندوانې، منې، سبزيجات او نور. داچې نه بازار لري او نه د هيواد نورو مارکيټونو ته لارې لري او د صادرولو لپاره يې نه مرسته شته او نه مشوره، نو دغه محصولات اکثراً په ډير نازل قيمت خرڅيږی، چې اکثر وختونه د ولسونو لپاره د نور اقتصادی تاوان عامل هم وی.

په اوږد مهال کې يې بله اساسی ويره دا ده چې که له دغو اوبو څخه په دغه ډول بيرحمانه ګټه اخيستنه دوام وکړی، نو يو وخت به دا هم ختمې شی او د وچکالۍ د دوام په صورت کې کيدای شی چې تر مځکی لاندی د خلا د را پيداکيدو سبب شی چې د لوی بشری ناورين د رامنځته کيدو ويره هم ځينی کيدای شی.

د پکتيکا مشاهير، مفاخر او تاريخی اماکن

د پکتيکا ولايت سر ه لدې چې د ټولنيزې ودې او هوساينې له اړخه د هيواد يو تر ټولو غريب او له نظره لويدلی ولايت بلل کيږی، اما په نزدې او لرې تاريخ کې يې داسې نوميالي په خپله غيږ کې هم روزلي او لوی کړي چې په کارنامو يې وياړ کيدای شي. په لاندی کرښو کې يې د ځينو يادونه کوو.

1) سيدال خان ناصر چې د ميرويس نيکه سره يې د ګرګينيانو په ضد پاڅون کې ونډه لرله او وروسته بيا د شاه محمود هوتکی د وخت مشهور سپهسالار شو، يو با تدبيره افسر او پياوړی جنګيالی وو چې هيوادوال يې په کارنامو وياړي. سيدال خا ن په قوم ناصر وو او پلرونه يې د پکتيکا ولايت د اوسنی وازيخوا د سيمي اوسيدونکي وو. د وازيخوا ناصرو د ميرويس نيکه اواز ته لبيک ووايه او کندهار ته ورغلل اوبيا يې هلته استوګنه غوره کړه[6]. د ايران تر نيولو او بيا د هوتکيانو تر سقوط وروسته د سيدال خان ناصري کورنی د کابل شاوخوا سيمي ته ولاړل او هله ميشت شول. د کابل د ښار د خير خانې په سيمه کې يوه مشهوره ليسه د سيدال خان ناصر په نوم نومول شويده.
2) وايي کله چې سلطان علاو الدين جهانسوز د خپلو ورونو د وژنې د غچ اخستلو لپاره له غور څخه په غزنی د حملې کولو لپاره راغی، نو د غزنی واکدار پاچا، سلطان بهرامشاه، د ګيلان سيمې ته هيئت ور وليږه چې له حملې څخه واوړي. بهرامشاه ځواب ور وليږه چې « ته زما زور نلرې، زه لوی لښکر او فيلان لرم». علاوالدين په ځواب کې ورته وويل چې « که ته فيلان لری، زه خرميلان لرم». زه به د خپلو ورونو انتقام خامخا اخلم. علاوالدين خپل دوه پهلوانان، چې د لښکرو مشران هم وو، را وغوښتل او ورته ويی ويل چې ما بهرامشاه ته داسې لافې کړې دي، اوس به نو تاسې له فيلانو سره مقابله کوی. دغه پهلوانان چې يو يې سام حسين او بل يې سام پنجی نوميدل، د اوسنی پکتيکا د ولايت د ګتواز له سيمې څخه وو. کله چې جنګ و نيښت، نو هر يو د دغو دوو پهلوانانو څخه له يوه يوه فيل سره مخامخ شول. دوی هر يو د فيلانو تر ځل لاندی ور ننوتل او د هغو په زړونو کې يې توری خښی کړی. سام پنجی تر فيل لاندی شوو او له فيل سره يو ځای ومړ، او سام حسين په فيل بريالی شو. د بهرامشاه لښکر ماتی وخوړه او علاوالدين د غزنی ښکلی ښار، چې په اسلامی ادب کې «عروس البلاد يعنې د ښارونو ناوې» بلل کيده، ونيو او ويې سوځاوو[7].
3) د هيواد له ډيرو نوم ورکو عالمانو او د پښتو ژبی د اديبانو او په پښتو ژبه د ليکوالانو څخه يو هم نواب ګوملی دی. نواب ګوملی په پښتو ژبه د خلقت په نوم د قرآن عظيم الشان د څو سورتونو يو تفسير ليکلی وو چې بيا د انګريزي هند د ډيلی په مطبعه کې چاپ شوی وو. د خلقت يوه نسخه ما ليدلې وه او را سره وه خو را څخه بې در که شوه. نواب ګوملی له لومړنيو ليکوالانو څخه وو چې د سيد احمد لودين، چې په کاکا مشهور وو، پشان يې د پښتو د ليک دود لپاره د هيجايي طريقي رواجول غوښتل. نواب ګوملی د خلقت په سريزه کې د هيجا په طريقه د دوه حرفي، درې حرفي او نورو کليمو د ليکلو طريقي بيان کړې دي[8]. نوموړی برسيره پردې چې يو عالم او ليکوال وو، د انګريزانو پر ضد په جهاد کې يې هم لويه ونډه لرله.

نواب ګوملی د پکتيکا د ولايت د ګوملی د ولسوالی اوسيدونکی وو چې ذوذات يې اوس هم هلته اوسی او د نواب کلی په نوم شهرت لری.

---

[6] له بينوا وييپاڼی څخه په مننه.

[7] ددولسم ټولګی د دری په کتاب کی له طبقات ناصری څخه.

[8] نواب ګوملی، خلقت د قرآن کريم د څو سورتونو پښتو تفسير.

4) د ولایت په مربوطاتو کې یو شمیر متبرکه اماکن او زیارتونه، چې د ډیرو خلکو د توجه وړ دي، هم شته؛ لکه: اسماعیل ګرندی، ماما ګرندی، غني آبا، دیوانه بابا، حیات آکا، شاه بیک آبا ، باباجی صاحب، او نور، چې هر یویی د ملنګی او قلنګی تر څنګ د ولیتوب د مرتبو او برخو څښتنان بلل کیږي.

د ولس په مړو او تیر نسل کې شاشی کمرانی، خان فتح خان، بیرګټ نعمت، با جان پرکمشر، پرکمشر انګور وزیر، جنرال عبدالحکیم کټوازی، ریس خمارالدین، علاقه دار جمه ګی، ملک منصور، ملک سیف الدین، صاحب جان خان، مولوی محمداعظم، تحصلدار عبدالکریم، کاکا مبارک، د شاوزه خلیفه صاحب، ملک دوست محمد زاولیخیل، د ګیان مولوی صاحب او یو شمیر نور د سیمي او ولس یو شمیر مدبر، بزرګان، زړه سواندي، میړني، دلاوران، سخیان او د قوم او ولس د خادمو مشرانو نومونه دي چې د قوم له مشاهیرو څخه شمیرل کیږي. د موجوده نسل په مړو کې یوازی د شورویانو د تهاجم په وخت کې د لومړنیو شهیدانو نومونه لکه شهید قاضی ولی محمد، شهید انجنیر جمعه ګل، شهید جګړن شیرعلی، شهید معلم غازی مرجان، د سلیمانځو ملا صاحب او نور یادولای شو. د شهید ځوانیمرګ داکتر عید محمد چې د ولایت، سیمي او حتی هیواد په سطحه یوازینی ځوان متخصص داکتر او د سیمی یوه هستی وو، د طبابت په څانګه کې یې دوکتورا (پی ای ډی PhD) لرله، هم یادول لازمی بولم. ډاکتر عیدمحمد پڼځلس کاله مخکی چی کله د دوکتورا له تحصیلاتو سره هیواد را شتون شو سره لدې چی په مرکز(کابل) کی یا شخصی سکتور کی د هر ډول امتیازاتو او مقام بیشنهاد ورته کیده خو ده د خپل ولس د خدمت لپاره په پخپل ولایت کی خدمت شروع کړ خو زموږ د بدقسمتي له امله د ولس او هیواد د خدمت ارمان د پوره کولو په ځای خاورو ته ور سره یوړ.

په ژوندو کې بیا د پیاوړی رسام او د قرآن عظیم الشان د ښکلی خطی نسخی تیاروونکی استاد ګلمیر نوم یادولای شو.استاد، که څه هم ډیر هنری کارونه تر سره کړی خو نوم ورکی رسام او خطاط دی او غالباً چا یې نوم هم ندی اوریدلی.

د پکتیکا والو نالوستې خو په یادونو کې زوندۍ کارنامې او قربانۍ

د آزادي په جګړه کې

د سپهسالار نادر خان تر مشري لاندې پداسې حال کې چې د پکتیکا میشتو مجاهدینو وانه ونیو او د ټل چاوڼی محاصره او د انګریزانو لخوا د تخلیی په درشل کې وه چې د کابل لخوا د انګریزانو د سولی د خبرو وړاندیز ومنل شو او پدې ترتیب مجاهدینو ته د متارکی او حتی د په ښاتګ لاربښونی اعلان شوی. که څه هم ولسونو د جهاد د دوام ناری وهلی خو مرکزی حکومتی یې غږ نه اوریده. سید رسول (۱۴۰۵ هش) لیکي چې کله چې د وزیرستان مجاهدینو انګریزان پسې اخیستي او په اصطلاح لوری یې ځینی ورک کړی وو، خو د کابل حاکمانو له انګریزانو سره د سولی معاهده کوله. په وانا کې ملک هفته خان د ملا حمزالله په مشوره یوه جلسه جوړه کړه چې د جهاد دوام یې غوښت. په دغه جلسه کې د سیمي مشرد نا هیلی او ګیلی په شکل داسی ویلی وو:

بجرم عشق تو ام میکشند غوغائیست

تو بر سر بام ای چه خوش تماشائیست[9]

(۴۵ مخ)

د وانه فتحه شوی سیمه وروسته بیا له انګریزانو سره د د تورخم په نزدیو کې د لعل پوری اوګوشتې په سیمه تبادله شوه.

پکتیکا وال او د سرحد ساتنه: د دولت په ځای د ولس ذمه واري!

د سیمي ولسونو په تاریخ کې د پکتیکا ځیرمه د هیواد سرحدات په خپله ساتلي دي. د پکتیکا په سیمه کې سرحدونه د ولسی مشرانو په وسیله د قومی ملیشو لخوا ساتل کیدل. دولتی آمینتی قواوی د پکتیکا په سرحدی سیمو کی کوم خاص وجود نه درلود. تر اوسه لا هم د ولایت په سرحدی سیمو کې د هیواد فوځی او آمینتی قواوی د ډیورنډ له کرښې څخه په شلګونو کیلومره را د ننه پراته او ډیر کمزوری موجودیت لری. د مثال په توګه په ګومل کې د هیواد امینتی او اداری واحدات تر ۷۰ کیلو متره نشته خو سرحد ارام ساتلی شوی دی. همداراز د وازیخوا په سیمه د دولت حضور له

---

[9] سید رسول (۱۴۰۵ هش). نظری به عهد سلطنت آمانی، (۴۵ مخ).

سرحد څخه لرې شلګونه کیلومتره لا نشته. لدې سره سره بیا هم په دغو سیمو کې د ولسونو د تاریخي ذمه واری له برکته سرحدونه په آمان او دوښمن د سترګو ور اړولو جرآت هم نه کاوو. د دې واقعیت تاریخي عوامل شاید د سرحدي ملیشو وجود وی چې په دغو سیمو کې سرحدات د ولسونو له برکته داسې په امان دی لکه لویه کلا چې به ور باندی را ګرزیدلی وی. پخوانیو حکومتونو د اوسني پکتیکا د ګومل او برمل د سیمو یو شمیر قومي ولسي مشران د سرحد ساتلو لپاره توظیف کړی وو چې د ځینو قومي مشرانو نومونه یې لاندی ذکر کیږی:
برګټ نعمت، پرکمشر انګور وزیر (چې د انګور اډی ښارګوټي اوسیمه یې په نوم ده)، پرکمشر باجان، صوبه دار خواجه ګی، نعمت خان رډ، اکبر جان، کامران، سیف الرحمن، ببرک خان او نور.

د طالبانو د واکداری په مهال یو وخت د وازیخوا سره نزدې د ډیورنډ د کرښې ها خوا د دو قومونو تر منځ د مځکې په سرلانجه پیدا شوې وه او یو شمیر کورنی د پکتیکا د کټواز سیمې ته را نقل شوې وې. د لانجې د حل لپاره افغاني خوا یوه جرګه وټاکله چې غړي یې د پکتیکا د یو څو مشرانو او عالمانو په شمول با رسوخه مشران او ځینی یې د دولت غړي هم وو. له جرګې څخه وغوښتل شول چې د ډیورند د کرښې ها خوا سیمې ته ورشي تر څو د منازعې سیمه په خپله وګوري. کله چې د جرګې غړي هلته ولاړل نو د پاکستاني دولتي مامورینو لخوا یوه دفتر ته و بلل شول. هلته یو لوړ رتبه فوزی افسر پیشنهاد ور ته وکاوو چې که د دوی رضا وي نو دوی (د پاکستان لوری) حاضر دي چه د ډیورنډ کرښه شل، دیرش یا څلویښت کیلومتره له اوسني موقیعیت څخه ها خوا ومنی. افغاني مشرانو په چل سره ځان ځینی خلاص او ورته ویلی چې دوی مصلحتي جرګه ده نه د دولت نماینده او د معضلې د حل لپاره راغلی دی.

دغه تاریخي پیښې او شواهد شاید ددې واقیعیت یو دلیل وی چې د پا کستان حکومت دغه سیمې تر ډیره وخته لا د ځان نه بللې او تر دغو اخرو پورې یې په سیمه کې کومه خاصه مداخله نه کوله. داسې هم ویل کیږی چې پدې اخروکی امریکایانو پاکستان ته د ډیورنډ د کرښې بله (نوی) نقشه[10] ورکړی وی او بیا نو شاید د پاکستان ایله زړه منلی وی چې دغه سیمې دوی ته ور کړل شوی وی او امریکایان یې هم ورکول غواړی.

د شورویانو د تهاجم په دوره کې

د شورویانو د تهاجم په دوره کې د پکتیکا ولایت د هیواد یوازیني سیمه وه چې موټر رو لارې پکې وې او د هیواد د ټولو خلکو په مخ د بشپړ آمنیت سره، او تر دې زیات، د ولس د بشپړې اسلامي همکارې او مسؤلیت د احساس سره بې له تبعیضه او ازاره د هر چا په مخ خلاصې وې او د هیواد هر وګړی ځان پکی داسې بالله لکه په خپل کلی او کور کې چې وی. د مهاجریدونکو وطنوالو، مسافرینو، مجاهدینو او نورو لپاره د پکتیکا د ولایت لارې د بشپړ امن او د اسلامي او وطني اخلاقو او اخوت یوه ډیره ښه نمونه وه او ولس بیله هیڅ ډول تبعیض او ازار څخه د ټولو په خدمت کې پوره اخلاص درلود او مسؤلیت یې بالله. د دې لپاره چې بی وزلی مسافر وطنوال د کلیوالو له خوا د میلمنو په حیث وپالل شي، په هغه وخت کې په ځینو سیمو کې حتی د لویو لارو په سر د پرتو کلیو سره نزدی د هوټل جوړیدو اجازه نه ورکول کیده (مثلاً سپینه (اومنه)، پاسني (سروبی) او نورو کلو کی).

د پکتیکا سیمه د شورویانو له تهاجم سره د مخالفت او مقاومت لومړنۍ سنګر وو. د هیواد له آزادو شویو ولایتونو څخه لومړنی ولایت وو. همدغه وجه وه چې شورویانو د پکتیکا په ځینو سیمو، مثلاً اورګون او سروبی کی په بی رحمی سره دومره ډول ډول بمونه استعمال کړی وو چې شاید نمونی یې د هیواد په محدودو سیمو کی ولیدل شی. د پکتیکا په لویو سیمو کی اوسیدونکی د بیرحمانه بمباریو له وجی حتی ټوله سیمه په یوه ورځ او شپه کی له کورو وتلو ته داسې مجبور شوی وو چې د پخلی دیګونه یې په نغری پاته شوی دی (مثلاً د اورګون او سروبی ولسونه). د دغی دوری ډیری ناخوالی شته خو د ولسونو د دغسی بی حده قربانیو یادونه یې هم چا ونه کړه.

د دغې دوری یو بل مهم اړخ دادی چې سره لدې چې د هیواد د نورو سیمو په شان د پکتیکا وسلونه هم په مختلفو احزابو کی ویشلی او بسیج شوی وو او ټول یې خپلو احزابو ته متعهد او وفادار وو، اما خپل منځی اختلافونه یې هیڅ وخت هم د جګړو تر سرحده نه وو رسیدلی. سره لدې چې د ټولو جهادی احزابو مخور مشران، طرفداران او مسلح افراد او ګروپونه پکی وو، حتی د کلیو په سطحه ولسونه لاسره ویشلی وو، اما بیا هم پدې ټوله دوره کی، د یو دوو پیښو په استثنآ، د ولایت په ټوله ساحه کی یو تن هم په خپل منځی جګړو کی نه دی وژل شوی. سره لدې چې د هیواد

[10] څو کاله مخکی چې کله پاکستانی قواوی د ننګرهار ولایت سرحدی سیمې ته څیرمه په سیمه کی د امریکایی قواو له خوا په تخلیه شویو مراکزو کی ځای په ځای کیدل او په سر یې شخړه وشوه، یو دلیل یي هم داسې ښودل کیده چې پاکستانیان یوه بله نقشه لری چې امریکایانو ور کړی ده.

په نورو ولايتونو او سيمو كه لا څه چې د پكتيكا ولايت څيرمه زرمت (پكتيا) او شلګر (غزنی) ولسواليو كی لسګونه او حتی سلګونه كسان په يوه او بل نوم وژل شوی وو.

د كشمير په آزادي كې د پكتيكا والو قرباني

كله چې په ۱۹۴۷م او۱۹۶۵م كلونو كې د هند او پاكستان تر منځ د كشمير په سر جنګونه وشول، نو د پاكستان حاكمانو د سرحد ولسونو له اسلامي احساس څخه د ځان په ګټه ښه كار واخيست. د اوسنی پكتيكا ميشتو ولسونو يوه برخه كوچې او نيمه كوچې زوند درلود او حتی يو محدود شمير يې لا تر اوسه هم كوچې زوند لری- مثلا، دوتانی، سليمانځی، كم شمير خروټی (زاولی خيل، امندخيل) اوسليمانخيل (تاروخيل/ عليخيل). په عمومی توګه ولسونو، په خاصه كوچې ولسونو ته د ډيورنډ كرښه هيڅ معنی نلری او د سرحد ها خوا هم د خپل هيواد برخه ور ته ښكاری. د پاكستان پخوانيو حكومتونو د دغو ولسونو يو شمير مشرانو ته د «ليډر پونده» په نوم هويت وركړی وو او پدې ترتيب يې منلی وه چې دغه ولسونه د دغی سيمې واكداران دی او حق لری چې چيری چې وغواړي واوسيږي[11]. كله چې په پاكستان سخته راغلې نو د اسلامي وروروليٍ له مخې يې په ډير چل سره د دغو كسانو څخه د جنګ لپاره مرسته غوښتلې او كار يې ځينی اخيستی دی.

بله دا چې ولسونو د ډيورنډ كرښه نه منله او دا چې پخوا كشمير هر وخت زموږ د هيواد يوه برخه وه نو داسی به يې بلله لكه چې د خپل هيواد لپاره جګړه كوی. بله مهه خبره دا هم وه او حتی لا تر اوسه هم ده چې د كشمير مسئلی ته د اسلامی خاوری او مسلمانو څخه د دفاع رنګ وركول كيده او حتی لا ور كوی كيږی. همدغه مسئلی و ی چې د ۱۹۴۷ م او ۱۹۶۵ م كال په جكړو كې پكتيكا ميشت ولسونه د پاكستانی كشمير په نيولو كې په مقدمه كرښه كې وو. د ۱۹۴۷ م كال د كشمير د جنګ د يوه تن له خولی می اوريدلی دی چې دوی د جمو كشمير لويه برخه نيوی وه. د دغو ولسی لښكرو شايد ډير مشران وو او شايد ډير يې وژل شوی هم وی، خو دا چې نه يې قيادت وو، نه واحده قومانده او نه يې څوک د پوښتنی وو، نو هيڅ كره معلومات نشته. د ۱۹۶۵ م كال د جګړی د يوه ګډون كوونكی كس له خولی می اوريدلی وو چې كله چې د هند او پاكستان تر منځ اوربند وشو نو پاكستانی فوځيانو ولسی لښكری محاصره او په زور يې له صحنی څخه را لری كړی . راته ويلی يې وو چې د دوی د يوه كنډک قوماندان چابک آغا (د اورګون د سيدانو) وو. نوموړی را ته ويلی چې كله چې دوی د پاكستانی فوځيانو لخوا محاصره شول، نو تر هغو يې مقاومت كاوو چې كله يې قوماندان، چابک آغا، په لاس ټپی شو. تر هغه وروسته بيا دوی ټول د فوځيان پلاس بنديان او تر يو څه وخت وروسته بيا خوشې او له سيمې څخه را وشړل شول.

مشرقي پاكستان (بنګله ديش) كې د پكتيكاوالوځوانانو قتل عام

د هند لويې وچې ته د افغانانو تګ را تګ د غلجيانو له زمانې را نيولی بيا تر غزنويانو، ابداليانو او حتی محمدزايانو پورې اوږده سابقه لري. محمد غلجی زر كاله پخوا په بنګال كې لومړنی افغان پاچا او په سيمه كې د حكومتی نظم جوړولو مؤسس بلل كيږی[12]. افغانانو، او بيا په خاصه د اوسنې پكتيكا ميشتو ولسونو په برطانوي هند كې لا پخوا كاروبارونه لرل. د هند او پاكستان د جلا كړون څخه وروسته هم ډير شمير افغانان د بنګال او هند په ډير سيمو كې په تجارت او كاروبار مشغول وو. اكثرو يې افغانی پاسپورتونه لرل خو يو كم شمير يې په پخوانی نوم دوه تابعيته زوند هم درلود.

په ۱۹۷۱م كال چې د بنګله ديش د جوړيدو په سر جګړه پيل شوه نو د پاكستان حكومت بيا هم له يوه نيرنګ څخه داسي كار واخيست چې بنګال ته يې پښتانه جنرالان د جنګ د ګټولو په هيله ور وليږل- جنرال نيازی او جنرال ټيكه خان دوه نومونه وو چې كه په ختّه هر څوک وو خو نومونه يې پښتنی ښكاريدل. د بنګاليانو د بيلتون په جګړه كې د هند مداخله د جګړی بی رحمه شكل نور هم تند كړ. بنګالی عوامو دا نشوه درک كولای چې پښتانه (چې اكثرو يې افغانی پاسپورتونه لرل) د پاكستانی فوځيانو سره تميز كړی. په غالب ګمان پاكستانی حكامو هم غوښتل چې په غيرتمنو او قوی هيكله پښتنو پوری، چې پخوانی تاريخ يې هم له ميرانو او سوبو ډک دی او په سيمه كې په توره اوميرانه ښه پيژندل شوی وو، ځان تير كړی.

په بنګال كې د افغانانو (او په خاصه پكتيكا والو) شمير كه څه هم معلوم نه وو خو ډير وو. د پكتيكا د سيمې ډير ځوانان چې هلته يې كاروبارونه كول ورک او نادركه شول. د ځينو مصاحبو په حواله په ډاكه او نورو سيمو كې د

---

[11] يو له دغو پوونده مشرانو څخه خليفه محمد اسلم نوميده چې د كويټی د حضرتانو مريد، خليفه او په ولسی معضلو كی يې مشاور بلل كيده او په پكتيكا كی د سپينه د كلی اوسيدونكی وو.
[12] علامه حبيبی (۱۳۴۶ هش) تاريخ مختصر افغانستان.

عبدالخالق سلیمانخیل او محمد جان لنډیزی تر مشری لاندی د اوسنی پکتیکا میشتو ولسونو ځوانان چې هلته اوسیدل، د ځان د خلاصون لپاره سره بسیج شوی وو. که څه هم کره شمیر یې ندی معلوم، خو تر ۲۰۰-۳۰۰ تنو پورې ځوانان ورک شول. د ځینو کیسو له مخې دغه ځوانان په ډیره بې رحمې سره داسی وژل کیدل چې لومړی به یې وینه ځینی ایستله او بیا به یې دسند اوبو ته لاهو کول. د اوسنی پکتیکا میشتو ولسونو (په خاصه کټواز، سپینه، اورگون) داسی کورنی هم وی چې څو تنه یې لا درکه او وزل شوی وو. دا چې نه یې دولت پوښتنه کوله او نه یې بل څوک وو چې حال یې واخلی، نو په اصطلاح د«بیستو» په حساب کې ولاړل. کورنی یې تر ډیره د غم په حال کی د راتلو په هیله وی، تر هغو چې لس پنځلس کاله وروسته یې زړونو ومنله چې ځوانان یې په داسی یو جنگ کې وژل شوی چې له دوی سره یې هیڅ اړه نه درلوده. د خپگان خبره دا ده چې د وخت حکومت، چې له هند سره یې ښی اړیکی هم لرلی، هم هیڅ و نه کړل - شاید خبر شوی به هم نه وی!

له پکتیکا میشتو ولسونو څخه د وخت د حاکمانو ځینی خاطری

د پکتیکا د ولایت له تشکیل څخه را پدیخوا د دولت حاکمانو یوه هم له ولس سره اشنایی نه درلوده او زړه یې هم نه ور باندی خوږیده. داسی حاکم به ډیر کم تیر شوی وی چې ولس ورسره شناخت یا دوی د سیمی او ولس سره شناخت لرلی وی. مرکزی حکومت همیشه د شپږمی گوتی په شان معامله ور سره کړی ده. سره لدی چې میشتو ولسونو له دولت سره همیشه مرسته کړی خو دولت یې هیڅکله نه په غم او نه په خوشحالی کی شریک شوی دی. په لاندی کرښو کی د سپهسالار نادر خان او امیر عبدالرحمن خان یو څو خاطری چې له پکتیکا میشتو ولسونو څخه یې لرلی، را نقلوم.

وایی چې کله چې سپهسالار نادر خان د آزادی په جگړه کی د سروضی سیمی ته راغلی وو نو مشرانو د هغه د میلمه پالنی او احترام لپاره واړه ماشومان ورته درولی وو. وایی چې نادر خان له وړو جنکیانو څخه د دوی د نوم پوښتنه کوله او هری یوی به خپل نوم ور ته بیاناوو. د لین په پای کی یوی ماشومی ور ته وویل: «بله نسته». نادر خان ور ته وویل: میفامم، که دیگه نیست، میگم نامت چیست؟ هغی به یې په ځواب کی په معصومانه ژبه بیا بیا ور ته ویل «بله نسته!». تر هغو چې بل چا یې پاچا صاحب په مطلب پوه کړ!

کله چې امیر عبدالرحمن خان، د افغانستان فولادی پاچا، له خپل تره محمد اعظم خان سره یو ځای د امیر شیرعلیخان تر دوهم ځل پاچاکیدو وروسته تیښتی ته اړ شو نو د اوسنی پکتیکا له لاری له هیواد څخه ووت. امیر عبدالرحمن خان په خپلو خاطرو (تاج التواریخ) کی لیکی چې د زنه خان په سیمه کی تر اخری ماتی وروسته مجبور شوو چې د ذرمت (زرمت) له لاری سروضی، پیرمال (اورگون) او بیا په وزیرستان کی د مرغی سیمی ته ولاړ. امیر لیکی چې د سروضی، پیرمال اود مرغی ولسونو مو ښه میلمه پالنه وکړه. تر هغه په وروسته سفر کی مو هر څه تمام شوو او یوه روپی می درلوده. زړه می وشو چې غوښه وخورم ، غوښه، څه پیاز او غوړی مو واخستل او په اوسپنیز دیگ کی می په اور بار کړل. کباب ته می شوق شوی وو نو نیمه غوښه می په یوه رسۍ او د لرگو په څو ټوټو، وپییله او د اور له پاسه می ځوړند کړه. خو کله چې می له دیگ څخه خواړه را ایستل نو «سگی به گمان اینکه طناب و یک رودهٔ حیوانی میباشد طناب را به دهن گرفته کشید و طناب را با خود برد. سوارها دویدند نگذارند، ولی تمام مطبوخ ریخته بود» (یعنی کباب سپی یووړ او په دیگ کی پاخه خواړه په خاورو کی چپه شوی و). (تاج التواریخ، ۱۲۶ مخ).

امیر عبدالرحمن خان په بل ځای کې لیکی چې د دغه سفر په جریان کی چې له وزیرستان څخه د کاکړو سیمی ته ولاړ نو هلته یی له یوه سړی څخه پسه واخیست او چې کله می پسه حلال کړ، څښتن یې وویل چې پښیمانه دی او بیرته یې خپل پسه وغوښت. ما ور ته وویل چې حلال شوی دی، هغه ټینگار کاوو او ویل یې چې په کرامت یې بیرته ور ته را ژوندی کړم...... څه وخت وروسته د هغه پسه خاوند د احترام لپاره راغی او په ډیر تعظیم سره یې کباب شوی وری او مستې را وړی. ما ځینی وپوښتل چې «چرابه بهانهٔ گوسفند می خواستی نزاع نمایی؟ جواب داد محمد سرور خان در قندهار با من بد سلوکی کرده بود، حالا می خواستم در عوض از شما تلافی نمایم». (مخکینئ مآخذ، ۱۳۱ مخ).

نتیجه او سپارښتنې

لکه چې لیدل کیږی چې د پکتیکا سیمه او میشته ولسونه یې لکه چې د دوی حق دی، هغه ډول نه پیژندل شوی او نه معرفی شوی دی. د پکتیکا د ولسونو ډیری قربانی چې تر بل چا به کمی نه وی، حتی یادی شوی هم نه دی. د سیمی اوولسونو د مسایلو او ستونځو د نه رفع کیدلو اساسی عامل د ستونځو نادرست او سطحی تحلیل بلل کیدای شی. د اهل، متقی او زړه سواندی قیادت او حاکمیت نه لرل یې د سیمی او ولسونو د بدبختیو بل لوی عامل دی.

د سرحد په ساتنه کې د ولسونو رول او له هيواد څخه د باندی منازعو کې د پکتيکاوالو د قربانيو تاريخی شواهد شايد له ملی حکومت سره مرسته وکړی چې په بين الدولی منازعو کې يې دهيواد په ګټه و کاروی. پدې ترتيب کيدای شی پکتيکا والو ته يې هم کومه ګټه ورسيږی!

د سيمې د ځنګلونو پالل، احيا او ساتنه، تر مځکې لاندی اوبو څخه مناسبه فنی استفاده، د محصولاتو له پاره د بازار ميندل، تخنيکی او فنی مشوری ور کول، او په عمومې توګه د ستونځو علمی تحليل به د ولسونو د ژوند د سطحې د ښه والی او سوکالی لپاره ډيره مرسته وکړای شی.

پکتيکا وال زړور، کسبګر او زحمت کښ خلک دی او د مزدوری، کاروبار او تجارت لپاره هر ځای او هر ډول تکليف ګاللو ته تيار دی. پکتيکا وال دسيمې او منځنی ختيځ په ټولو هيوادونو کې له لاسی مزدوری نيولی تر لويو لويو تجارتونو پوری په دلاوری او ميړانه تر سره کوی. په هند، پاکستان او بنګله ديش کې د کاروبار کولو اوږده تاريخی سابقه لری چې د دغو هيوادونو ترعمرونو ډير زيات دی، ډير يې د منځنی ختيځ په هيوادونو کې او تر يوه حده د جنوبی اسيا په نورو پرمختلليو صنعتی هيوادونو کې ښه تجارتونه او کاروبارونه لری. برسيره پردې ډير پکتيکاوال ځوانان هم په ايران کې په ډيرو شاقه کارونو کې مشغول دی. وايې چې «کلي مو لکه هوټل داسی دی- بل چيری يې ګټو او په کلی کور کې يې مصرفوو»! پدې ترتيب سره د پکتيکا والو ونډه د ملی اقتصاد په لوړولو کې هم تر نورو کمه نه ده. خو دغه ډول عايدات او عايداتی منابع هم دولتی تنظيمونی او منل ايجابوی تر څو د سيمې او ولس په خير ښيګڼه کې کار ځينی واخستل شی.

په درنښت
داکتر منصوري

اخځليکونه/مآخذ

امير عبدالرحمن خان (۱۳۷۳ هش). *تاج التواريخ - تاريخ افغانستان*. پيبنور: سبا کتابخانه.

بينوا ويبپاڼه بريښنايی سايټ د حمل مياشت، ۱۳۹۲ هش نشريات.

دری (د يوولسم ټولګی درسی کتاب) د منهاج الدين سراج جوزجانی *طبقات ناصری* کتاب په حواله.

رفيع، حبيب الله. (۱۳۸۶ هش) . *کتابونه دريابونه*. پيبنور: د صافی د موقوفاتو اداره.

سيد رسول (۱۴۰۵ هش). *نظری به عهد سلطنت آمانی*. پيبنور: کميټه فرهنګی اتحاد اسلامی.

عبدالحی حبيبی (۱۳۴۶ هش) *تاريخ مختصر افغانستان*.

کهزاد، احمد علی (۱۳۴۶هش) *افغانستان در پرتو تاريخ - مجموعه مقالات تاريخی راديو افغانستان*.
کابل: دولتی مطبعه. د کتاب چاپولو مؤسسه، ۴۱ خپرونه.

ګوملی، نواب. *خلقت په پښتو ژبه د قرآن کريم د څو سورتونو تفسير*. ډيلی:

منصوری، امير محمد (۱۳۹۲ هش پکتيکا – په کنډوالو کی خزانی او که کنډواله شوی خزانی. تاند بريښنايی سايټ.

له يو شمير افرادو څخه مستقيمي اوريدلي کيسی او مصاحبي.

د ليکونکی خپل ځانی مؤثق مشاهدات او ليدنی.